

Hagström, Linus (red.), 2024. År Sverige säkert nu? Perspektiv på Nato och svensk säkerhetspolitik. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Anmälan av Håkan A Bengtsson

Inledningen av det 21:a århundradet har varit omvälvande. Finanskrasch, eurokris, Brexit, pandemi och inflation. Och så Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina i februari 2022. Vårt säkerhetsläge är mer osäkert och under snabb förändring, de politiska globala kontinentalplattorna rör sig. Nu har kriget i Ukraina pågått i fyra år. Ett med historisk måttstock långt krig. Väljer vi att datera krigsutbrottet till 2014 då Ryssland invaderade Krim och i praktiken tog kontrollen över delar av östra Ukraina har kriget och konflikten varat i tolv år. Krigsutbrottet 2022 ledde till ett säkerhetspolitiskt systemskifte i Sverige. Den länge förgivettagna alliansfriheten i fred syftande till neutralitet i krig övergavs. Sverige blev medlem i Nato. Under loppet av ett par månader lades 200 år av alliansfrihet till handlingarna, eller blev en fråga för historieböckerna.

Detta är förstas en genomgripande politisk förändring, som kommer att analyseras i åtskilliga avhandlingar framöver. Kriget och Natoanslutningen har redan lett till en betydande produktion av böcker. Åtskilliga har förstas belyst Rysslands utveckling under Putin till ett allt mer auktoritärt och totalitärt land. Andra har fokuserat på Ukrainakriget i sig. En del har lyft fram försvarsalliansen Nato som tidigare behandlats med ett något förstrött intresse i Sverige. Och förstas har vägen in i Nato beskrivits i flera böcker. En rad politiker som varit med om processen har skrivit ned sina minnen.

Den tidigare utrikesministern Tobias Billström har författat "Skarpt läge" och försvarsministern fram till valet 2022 Peter Hultqvist har skrivit "När allt förändras". Natos generalsekreterare under den här tiden, Jens Stoltenberg, har författat "Min tid i Nato" som getts ut på flera språk. Den är särskilt intressant eftersom författaren som ung ordförande i norska Arbeiderpartiets ungdomsförbund (AUF) tillhörde "fredsvännerna" och Nato-motståndarna. Fler politiker kommer med intill visshet gränsande sannolikhet att lämna på sitt hjärta och berätta sin historia, var så säker på det. Till dessa kan vi lägga Torbjörn Nilssons och Maggie Strömbergs ambitiösa reportagebok "Högt över havet. Så övergav Sverige alliansfriheten". Dessutom har politikomläggningen gestaltats i Klas Östergrens senaste roman "Klenoden". Boken kretsar kring en poet som bytt politisk fot, som länge var en klenod för "fredsrörelsen" men som

nu bejaktar den svenska upprustningen, Nato och hela det militärindustriella komplexet. En om man så vill i fiktionens form gestaltad skildring av den svenska omsvängningen.

Klas Östergrens roman är därför en naturlig övergång till antologin "År Sverige säkert nu? Perspektiv på Nato och svensk säkerhetspolitik" under redaktion av Linus Hagström. Den innehåller 18 bidrag författade av forskare och akademiker, en imponerande samling professorer, doktorer, docenter och lektorer som alla forskat om olika aspekter på försvar, säkerhet och internationella relationer. Några av dem är som Hagström själv verksamma på Försvarshögskolan. Boken kan närmast beskrivas som ett sorgearbete, över att fred blev krig och att nedrustning ersattes av upprustning. Möjligen också över att en värld, en tid och en säkerhetspolitisk doktrin nu skattat åt förgängelsen. Det finns också ett gemensamt tema i flera av texterna, som binder samman bokens bidrag. De framhåller att upprustning ökar risken för krig och att vapnen förr eller senare kommer till användning.

Det är omöjligt att göra bokens alla bidrag rättvisa i en kortare recension, därför koncentrerar jag mig på några allmänna och generella reflektioner. Det finns texter jag finner intressanta och andra som egentligen inte diskuterar den fråga som bokens titel ställer. Vilket kan hänga samman med att det här i mångt mycket är fråga om en uppsamling av gamla käpphästar och tidigare forskning och läsefrukter, snarare än en orientering, analys, diskussion om eller ett försök att förstå vår nuvarande belägenhet. Man hade kunnat begära mer av en antologi på detta tema. Särskilt som boken vill bistå med "en mer djuplodande och demokratisk säkerhetspolitisk analys och debatt än hittills". Det är ibland illustrativt att vända på orden. Ska man tolka detta som att den analys och debatt som förekommit på detta område varit odemokratisk?

Artikelförfattarna förenas också av en kritik mot Sveriges anslutning till Nato. Boken vill, som Linus Hagström skriver i sin introduktion, bistå med "infallsvinklar som har saknats i den svenska analysen och debatten under senare år". Han framhåller att boken vill lyfta fram att "säkerhet, hot och krig är komplexa sociala fenomen som behöver tolkas för att bli begripliga" och att denna insikt borde "mana till ödmjukhet". Hagström själv framhåller att han var "en av få säkerhetspolitiska 'experter' som inte deltog i hejarklacken för ett svenskt Natomedlemskap 2022". Men han poängterar att boken inte är ett inlägg i Natodebatten.

Det hade varit intressant att läsa kvalificerade och genomarbetade analyser av de här konflikterna utifrån hur vårt omvärldsläge förändrats 2014 (Krim), 2022 (Ukraina) och nu 2024 (Trump 2). Men här blir kritiken lite för allmän. Hagström noterar att debatten dominerats av "Rysslandskännare och analytiker" medan författarna i denna antologi är "disputerade statsvetare, fredsforskare och genusvetare". Han framhåller att de senare representerar ett annat perspektiv: "Ett otal studier visar att säkerhet och osäkerhet inte existerar

oproblematiskt, utan skrivs och talas fram på ett sätt som inbegriper maktutövning.” Men sådana forskare tenderar att ”förlöjligas eller misstänkliggöras, just på grund av deras tendens att ifrågasätta allmänt accepterade antaganden”. Maktkritik är en annan bärande linje i flera av bidragen.

Det ligger ett demokratiskt egenvärde i att röster som inte rör sig i den för tillfället dominerande huvudfåran kan komma till tals. Detta är om man så vill akademins *raison d'être*, det vill säga att garantera intellektuell pluralism. Den kritiska blicken och perspektivet är därvidlag ett av demokratins värn. Ett samhälls förmåga att ifrågasätta sig självt och idka självkritik är nog besett en garant för samhällelig förnyelse; utan debatt och konflikt, och alternativa perspektiv, står samhället stilla och ”åderförkalkas”. Flera av bidragen ger uttryck för ett djupare missnöje med hur debatten förts efter krigsutbrottet 2022 och att Natobeslutet fattades under stor brådska. Det finns förstås mycket att ställa sig frågande till. Några av författarna i denna antologi har kritiserats för att vara ”Putinkramare” och ”landsförrädare”, vilket särskilt lyfts fram. Flera bidrag vänder sig mot hur debatten fördes i medierna och kritiserar allahanda mediala vinklingar och påståenden. Det finns mycket att säga om den politiska debattens villkor, särskilt i vår digitala medievärld. Samtidigt är politisk debatt mycket sällan ett vetenskapligt symposium. Det är inte läge för finkläder när den politiska makten står på spel. Men detta borde vara en bifråga i en bok av forskare som vill belysa Sveriges säkerhetspolitik.

Men visst, i kriser och i krig försvinner många nyanser. Ledande politikere och opinionsbildares alarmism har motiverats av Putins upprörande och brutala krig. ”Det kan bli krig i Sverige”, som Carl-Oskar Bohlin, minister för (nota bene) civilt försvar, uttryckte det. Och vad ska man säga om uttrycket att ”vi har kommit hem” i Nato (Ulf Kristersson)? Det är förstås påkallat, att påminna om att Ryssland befinner sig i en långvarig konflikt med Europa. Vi gör klokt i att inte spela ner eller blunda för detta tragiska faktum. Det finns ett ryskt imperialistiskt mönster som kan läsas av i den politiska utvecklingen i Tjetjenien, Georgien, Krim, Belarus och Ukraina. Just detta tar mycket lite utrymme mer än som randanmärkningar i antologin ”Är Sverige säkert nu?”. Samtidigt kan man fråga sig vilken funktion den i boken kritiserade alarmismen egentligen fyller. Har den framför allt en inrikespolitisk dimension och en agendasättande ambition? Säkerhetspolitiskt kan det vara klokare att bruka ett precist språk än ett uppskruvat tonläge, och att konkret och långsiktigt bygga militär avskräckningsförmåga. Sverige har ett stort behov av att stärka totalförsvaret, både det militära och det civila, och även av att bygga upp en vidare krisresiliens. Det är ett långsiktigt projekt som kommer att ta avsevärd tid i anspråk. Inte för att det särskilt framkommer i den här boken, men det förtjänar att påpekas.

Den svenska brådskan att gå med i Nato är en annan återkommande kritikpunkt i den här boken. Det blev en snabb nationell samling, kring mer pengar till försvaret och stöd till Ukraina. På det följde omsvängningen

om Nato. Opinionsläget förändrades drastiskt när kriget bröt ut. Alla partier utom Vänsterpartiet ställde redan veckan efter att kriget inleddes upp på att stödja Ukraina militärt, vilket i sig var ett stort perspektivskifte. Men inom loppet av ett par dagar ställde sig Vänsterpartiet sedan in sig i ledet, bland annat efter att ha blivit utbuat vid en manifestation till stöd för Ukraina på Sergels torg i Stockholm. Det var bara Vänsterpartiet och Miljöpartiet som sa nej till Nato. Men alla riksdagens partier är nu överens om nivån på de ökade försvarsutgifterna. Finns i detta land en dragning åt konsensus? Ingen hade några större invändningar när Sverige rustade ned på 1990-talet, och de kritiska rösterna i dag är rätt marginaliserade, det ska erkännas. Det är också talande och problematiskt att staten minskar stödet till olika "fredsorganisationer". Folke Bernadotteakademien, en statlig myndighet för fred, säkerhet och utveckling, får mindre pengar. Nu är det upprustning som gäller och diplomati och fredsprocesser utrangeras. Svenska Freds förlorade sitt statliga stöd, ett stöd som överlevt alla regeringsskiften i hundra år. Man behöver inte instämma i Svenska Freds ståndpunkter och omvärldsanalys om kriget i Ukraina för att beklaga detta. Ett samhälle behöver odla sina kritiker och ha en och annan slav på triumfvagnen, såsom i Rom där kejsaren hade en slav som viskade i hans öra att han är dödlig.

Det faktum att beslutet om medlemskap fattades innan ett val (det hölls senare 2022), och utan folkomröstning, framhålls särskilt i boken. Detta beskrivs i boken som ett undantagstillstånd, att samhället hade "säkerhetiserats". Vidare heter det att politikerna agerade likt en "suverän" (enligt Svenska Akademiens ordlista en "enväldshärskare"). I ett läge när "alla tvingas välja sida och ingen som helst ambivalens tillåts, döljs eller undermineras det demokratiska samtalet", skriver Linus Hagström. Ja, men det pågick ju ett samtal och en process i de politiska partierna, om än skyndsamt och under stark press. Medierna var och är fria. Och det fanns alternativa röster under den här perioden, som kom till tals och kom ut med sitt budskap. Även om det fanns ett tryck och en stor press. Den här typen av slängiga formuleringar misspyder antologin och drar ned dess ärende. Bokens redaktör menar till exempel att de svenska politikernas "iver att skydda demokratin" inte får innebära att de beter sig lika "odemokratiskt som dem landet försöker skydda sig mot". Det är en formulering som måste betraktas som problematisk. Man kan ha synpunkter på processen. Men i Sverige har besluten följt den representativa demokratis principer och alla procedurer. Det hela blir därför tämligen entonigt och rentav tondövt.

Maktkritik är ett tema i flera av bidragen, och inte minst ett feministiskt perspektiv. Här hänvisas till den feministiska utrikespolitik som Margot Wallström introducerade, som nu har lagts i träda. Maria Jansson, Maria Wendt och Cecilia Åse skriver i "Könskorrigering och rosa flickströmmar: kön, känslor och säkerhetspolitik" att "ett feministiskt säkerhetstänkande baseras på

jämlikhet snarare än hierarki, omsorg snarare än våld och solidaritet snarare än lydnad. Därmed blir våld, militarisering, genushierarkier och den manliga beskyddslogiken en del av säkerhetsproblemet och inte dess lösning". Det är lätt att instämma i denna strävan. Men dessvärre lever vi inte i denna ideala värld. Behöver vi påminna om att polis och militär i en demokrati lagligt har getts ett våldsmonopol inom det ramverk och lagrum som politikerna fattat beslut om? Som syftar till att skydda mot våld och övergrepp som hotar medborgarna, samhället och demokratin. Inte för att detta våldsmonopol är oproblematiskt och att övergrepp inte sker. Därför behövs kontrollfunktioner, inte minst i form av ett oberoende rättsväsende och en kontinuerlig granskning av "våldsmakten". Men vi kan vara förvissade om att fler övergrepp skulle ske i ett "samhälle" utan detta slags institutioner.

Företräder bidragsgivarna i denna antologi, eller i varje fall några av dem, någon form av pacifism? Möjligen. I så fall är det inte uttalat eller synliggjort. Kanske är det här problemet ligger. Det kan förstås inte åläggas en akademiker att redovisa sina personliga politiska ställningstaganden. En forskare kan inte åläggas att ha svar på alla frågor. Men i en recension kan man ändå ställa frågan. Även kritiker behöver kritiseras. Men låt mig ändå här göra en utveckling. Strax efter krigsutbrottet var jag på en manifestation på Sergels torg i Stockholm för solidaritet med Ukraina. Det var många talare och ett hölls av den sedan sorgligt bortgångna författaren Stina Oscarson. Hon sa att Sverige borde skicka tusentals diplomater till Ukraina. Självfallet måste diplomatins vägar alltid prövas och i möjligaste mån hållas öppna. Men vad gör vi när de är stängda och en verklig suverän enväldshärskare invaderar ett oberoende land? Skickar vi vapen eller diplomater, eller båda? Jag noterar att Linus Hagström konstaterar att kriget Ukraina var långt mer brutalt än "vad många först förutsåg, vilket indikerar aggressiva ambitioner". Var inte invasionen av Ukraina en tillräcklig indikation därom?

"Sverige i Nato", under redaktion av Ingvar Mattson, är ett annan slags antologi på alla sätt och vis. Här samsas Ulla Gudmundson, som varit biträdande chef för Sveriges Natodelegation, med Oscar Stenström, som var chefsförhandlare om Sveriges ansökan om Natomedlemskap, och Micael Bydén, tidigare överbefälhavare. Boken analyserar och beskriver Nato, vad medlemskapet får för konsekvenser och redogör för Sveriges väg in i Nato. Den är till sin natur mindre polemisk och mer redovisande, i den meningen mer lärorik. Men den befinner sig i politikens huvudfåra när det kommer till försvars- och säkerhetspolitik. Men här finns också en uppsats av Göran Sundström som nagelfar Ulf Kristerssons innovation med en nationell säkerhetsrådgivare och det stora säkerhetskansliet i Statsrådsberedningen. Men generellt är detta en bok som inte söker upp en motståndare, som inte strävar efter eller kanske inte behöver göra det, den lutar sig så att säga mot det dominerande säkerhetsparadigmet.

Låt mig avslutningsvis resonera om två frågor, som böckerna nuddar vid men inte riktigt besvarar. Varför gick vi egentligen med i Nato, vilken politisk logik ledde fram till beslutet? Och är vi säkrare nu?

Sverige gick förstas med i Nato av en rad olika skäl. Självfallet kokar beslutet ned till själva krigsutbrottet som verkligen var en dramatisk, en epokal händelse. Det skapade en psykologisk och politisk chock i det politiska systemet och bland medborgarna i vårt land. Det var ju en enorm rysk invasion av ett land som gränsar till EU. Det ledde till ett snabbt och stort skifte i opinionen. Ingvar Mattson berör detta i sitt bidrag i "Sverige i Nato". Från att ha legat under 30 procent ökade stödet för ett svenskt Natomedlemskap till 65 procent en bit in på våren 2022. Man kan säga vad man vill om opinionsmätningar, men de påverkar politiker. Det är värt att notera att Sverige fortfarande är det land i Europa som har det största stödet för att bistå Ukraina med vapen, ännu starkare än i Finland. Till detta kommer att en majoritet i riksdagen nu var för ett Natomedlemskap. De gamla allianspartierna var överens sedan tidigare, och hade successivt och ett i taget tagit ställning för Nato. Sverigedemokraterna sa först ja till en "Nato-option" och sedan också ja till ett medlemskap. De röd-gröna partierna var nu i minoritet i den här frågan. Samtidigt deklarerade Ulf Kristersson att han var beredd att använda denna nya majoritet för att driva igenom ett svenskt Natomedlemskap även om Socialdemokraterna fortsatte att säga nej. Därmed bröts en oskriven regel om att det största partiet måste vara med på ett så pass stort säkerhetspolitiskt skifte. Moderaterna och Socialdemokraterna har ju tidigare haft ett nära samarbete kring försvarspolitiken. Detta försatte Socialdemokraterna i ett besvärligt läge. Ett halvår innan valet, med ett brinnande krig och en stor opinion för Nato, var det en betydande politisk risk att fortsätta att säga nej. Socialdemokraterna ville inte att Nato skulle bli en fråga i den kommande valrörelsen. Det skulle kunna kosta partiet regeringsmakten. Socialdemokraterna säkrade hem att valrörelsen inte skulle handla om Nato, av valstrategiska skäl. Vilket inte behöver utesluta att också andra strategiska säkerhetspolitiska överväganden spelade in. Slutligen drev Finland och dess statsminister Sanna Marin, som inte var inskolad i efterkrigstidens försiktiga hållning gentemot Sovjetunionen, Sverige framför sig. I "Är Sverige säkert nu?" hävdas att Sverige hade kunnat stå utanför Nato även om Finland gick med. Men efter nedrustningen på 1990-talet knöt sig Sverige närmare Nato utan att bli medlem, etablerade försvarssamarbeten med andra länder och framför allt med Finland. Den historiska dimensionen och samhörigheten mellan länderna spelade förstas också en roll, och inte minst att Sverige och Finland valde att stå utanför försvarsallianser efter 1945. Sammantaget medverkade Finlands vägval också till Sveriges beslut.

Men den stora frågan är förstas om Sverige är säkrare, nu när vi är medlemmar i Nato. De ovan nämnda böckerna ger inte något direkt svar. Inte heller jag har något svar, av lätt insedda skäl. Historien är inte ett på förhand skrivet

manus. Nato har fram tills nu varit en stabiliserande faktor som i vår del av världen garanterat fred, inget Natoland har angripits av en främmande makt. Om man bortser från 9/11. Men hur det ser ut i framtiden är mer osäkert. Det som nyss framstod som en trygg hamn kan framgent vara en mycket mer osäker och bräcklig allians. Rysslands krig i Ukraina är i sig en destabiliserande faktor. Vid en långvarig konflikt ökar risken att något Natoland dras in i en militär konflikt, som kan komma att involvera Sveriges deltagande militärt.

Ulla Gudmundson beskriver i sin artikel i "Sverige i Nato" Nato som en institutionaliserad idé om en "ödesgemenskap mellan USA och Europa". Men mycket tyder på att det finns en överhängande risk att USA lämnar Europa åt sitt eget öde. Det bekräftas med all önskvärd tydlighet i Trump-administrationens nya nationella säkerhetsstrategi, som har välkomnats av Moskva, eftersom den i praktiken bekräftar Putins världsbild. Donald Trumps andra mandatperiod markerar ett definitivt skifte i synen på Nato och USA:s roll i världen. Putins Ryssland och Trumps USA har samma syn på EU:s och Europas tillkortakommande. Vicepresident JD Vances tal på säkerhetskonferensen i München i februari 2025 talar sitt tydliga språk. Enligt Vance kommer hotet mot demokratin inte från högerpopulister eller Putins Ryssland utan från den politiskt korrekta "inre fienden" i Europa. "America First" genomsyrar nu USA:s globala strategi, det vill säga att USA:s nationella intressen alltid kommer i första rummet. Alliansen mellan Europa och USA som formade tiden efter 1945 kan mycket väl vara över.

I en artikel i tidskriften *Foreign Affairs* menar statsvetaren Stacie E Goddard att Trump har korrigerat sin globala politik i ett avgörande strategiskt avseende. Under den första mandatperioden låg fokus på den strategiska konkurrensen med Kina och Ryssland, framför allt med Kina, som ju utmanar USA ekonomiskt. Goddard anser på goda grunder att Trump istället för att konkurrera med Ryssland och Kina nu vill samarbeta med dem, göra dealar som tidigare var otänkbara. Trump bejakar därmed att dessa tre stormakter ger varandra carte blanche att göra som de vill i sina egna "regioner". Det vill säga ett slags återgång till tidigare föreställningar om "Intressesfärer". Ovanför huvudena på de enskilda mindre länderna.

Det hade förstås varit för mycket begärt att författarna i dessa två antologier hade hunnit inkorporera dessa perspektiv. Skiftet sker ju här och nu. Detta utgör en betydande strategisk utmaning för EU. Om USA lämnar Europa åt sitt eget öde lär det ställa krav på stora politiska förändringar i EU. Redan nu diskuteras försvarsfrågor och kriget i Ukraina på alla ministerrådsmöten. Europas utveckling och roll är vårt öde och vårt ansvar.

Den danske journalisten och statsvetaren Erling Bjøl hänvisade i inledningen av trebandsverket "Världshistorien efter 1945" till den brittiske geografen Halford Mackinder som 1919 identifierade "historiens gångjärn", ett område mellan öst och väst där "sjömakt och landmakt skulle hållas i jämvikt". Detta

sammanfaller i hög grad med den järnridå som sänktes genom Europa efter andra världskriget och som formade den kallakrigsvärld Bjøl skildrade. Sverige låg för övrigt mitt i Mackinders gångjärn. Denna detalj kastar ett historiskt ljus över dagens säkerhetspolitiska diskussion. Men man ska vara försiktig med historiska analogier. Mackinders teori var ämnad som en vägledning för demokratierna i väst. Men den fogades på sina håll samman med Rudolf Kjelléns geopolitik. Idéer som sedan vandrade vidare till såväl Rudolf Hess som Josef Stalin. En i sammanhanget smått oroande randanmärkning. Särskilt i dessa oroliga och oroande tider, efter Putins krig och Trumps återkomst till Vita huset.

Referenser

- Goddard, Stacie E, 2025. "The Rise and Fall of Great-Power Competition. Trump's New Spheres of Influence", *Foreign Affairs*, May/June.
- Bjøll, Erling, 1976. *Världshistorien efter 1945*. Stockholm: Bonniers förlag.
- Bengtsson, Håkan A, 2023. "NATO membership decisions in Sweden and Finland during the Russo-Ukrainian War", i *Europe and the war in Ukraine. From Russian aggression to a new Eastern Policy*. FEPS.
- Mattson, Ingvar (red.), 2025. *Sverige i Nato*. Stockholm: Dialogos förlag.
- Stoltenberg, Jens, 2025. *Min tid i Nato*. Stockholm: Albert Bonnier Förlag.
- Strömberg, Maggie & Nilsson, Torbjörn, 2024. *Högt över havet. Så övergav Sverige alliansfriheten*. Stockholm: Albert Bonnier Förlag.
- Östergren, Klas, 2025. *Klenoden*. Stockholm: Polaris.